

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Καθηγήτρια Εγκληματολογίας

&

Ερευνητική Ομάδα Προπτυχιακών και Μεταπτυχιακών φοιτητριών

***«Θυματοποίηση, ανασφάλεια και καταγραφή
αναγκών των αστέγων του Δήμου Καλλιθέας»***

Έκθεση ερευνητικών πορισμάτων

Ιούλιος 2012

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΕΥΘΥΝΗ: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΖΑΡΑΦΩΝΙΤΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ, ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΕΣ: ΕΥΤΥΧΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ (ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ, ΜΔΕ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ) & ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΔΗΜΟΥ (ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΣ, ΤΕΛΟΙΟΦΟΙΤΟΣ ΠΜΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ), ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΕΣ: ΕΥΓΕΝΙΑ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΑΡΟΥΣΑ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΑΡΑΒΑ, ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΚΑΪΜΕΝΑΚΗ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΕΛΕΤΑΚΗ, ΕΥΤΥΧΙΑ ΜΠΑΣΔΕΚΗ, ΜΑΝΤΑΛΕΝΑ ΠΡΕΝΤΑ, ΙΩΑΝΝΑ – ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΝΤΑΚΟΥΜΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το φαινόμενο της έλλειψης στέγης είναι σχετικά πρόσφατο στην Ελλάδα, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο αριθμός των αστέγων άρχισε να αυξάνεται σημαντικά τη δεκαετία του '80¹. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, ο ρυθμός αύξησης των αστέγων στη χώρα μας τείνει να προσεγγίσει πλέον τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, το φαινόμενο αυτό συνδέθηκε με εκείνο της μετανάστευσης, εφόσον τα αυξανόμενα στεγαστικά προβλήματα των Ελλήνων πολιτών συνέπεσαν με την εισροή μεταναστών και αιτούντων άσυλο, οι οποίοι προέρχονταν, κυρίως, από την Αλβανία και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και κάποιες αφρικανικές χώρες, όπως το Σουδάν και η Νιγηρία².

Η δυσκολία ορισμού του πληθυσμού των αστέγων και κατηγοριοποίησής τους, σε συνδυασμό με την απουσία των κατάλληλων σχεδιασμών, έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη σχετικών, συστηματικών καταγραφών και ερευνών³. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, ο πληθυσμός των αστέγων ποικίλει, ενώ ο ορισμός «άστεγος» αποτελεί ομπρέλα για πολλές κατηγορίες ατόμων που διαβιούν εκτός στέγης για πολλούς και διαφορετικούς λόγους⁴. Οι κατηγορίες αυτές, είναι:

- Άνθρωποι του δρόμου (street people)
- Άστεγες οικογένειες
- Άστεγα παιδιά
- Άστεγοι νέοι
- Ψυχικά άρρωστοι
- Χρήστες αλκοόλ
- Χρήστες ναρκωτικών
- Οροθετικοί
- Άστεγοι εργάτες

¹ Gelberg L., Leake B., Lu M., Anderson R., Nyamathi A. M., Morgenstern H., et al. (2002). "Chronically homeless women's perceived deterrents to contraception", *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, vol. 34, pp. 278–285, στο Nickasch B. & Marnocha S. K. (2008), "Healthcare Experiences of the homeless", *American Academy of Nurse Practitioners*, pp. 39 – 46 (39).

² Alamanou A., Stamatogiannopoulou E., Theodorikakou O., Katsadoros K., (2011), *The configuration of homelessness in Greece during the financial crisis*, KLIMAKA NGO – Greece.

³ Breakey W. R. & Fischer P. J. (1990), "Homelessness: The Extent of the Problem", *Journal of Social Issues*, vol. 46 (4), pp. 31 – 47 (31).

⁴ Ό.π., σ. 36 – 42.

- Άστεγοι σε αγροτικές περιοχές
- Άστεγοι που βρίσκονται στη φυλακή⁵

Η **FEANTSA** (European Federation of National Organization working with the Homeless) έχει αναπτύξει μια τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία, που ονομάζεται **ETHOS** (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion). Η τυπολογία αυτή ξεκινάει από την παραδοχή **τριών διαστάσεων** που συνιστούν την έννοια της «στέγης», η έλλειψη των οποίων περιγράφει, αντίστοιχα, την έλλειψή της^{6,7}:

- Το να έχει κάποιος σπίτι σημαίνει ότι έχει ένα κατάλληλο οίκημα (ή χώρο), στο οποίο το άτομο και η οικογένειά του έχουν την αποκλειστική κυριότητα (φυσική διάσταση)
- Το να είναι κανείς σε θέση να διαθέτει προσωπικό χώρο και να απολαμβάνει τις κοινωνικές του σχέσεις (κοινωνική διάσταση) και
- Το να έχει κανείς έναν νόμιμο τίτλο για την ιδιοκτησία ενός χώρου (νομική διάσταση).

Αυτή η ανάλυση καταλήγει στις **τέσσερις βασικές κατηγοριοποιήσεις** οι οποίες υποδηλώνουν την έλλειψη στέγης⁸:

- Άστεγοι στον δρόμο
- Άνθρωποι στερούμενοι κατοικίας
- Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης
- Άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή – ακατάλληλα καταλύματα

Εάν προσπαθήσουμε να κατηγοριοποιήσουμε τον πληθυσμό των αστέγων με βάση το διάστημα που βρίσκονται σε κατάσταση έλλειψης στέγης, προκύπτουν δύο κατηγορίες:

- Οι «μακροχρόνια άστεγοι» και οι «νεοάστεγοι».

⁵ Από την άποψη πως πολλοί άστεγοι, λόγω του ότι είναι περισσότερο «ορατοί», συλλαμβάνονται πιο εύκολα. Σύμφωνα με έρευνα, το 58% των ανδρών αστέγων στη Βαλτιμόρη είχε αναφέρει ότι είχε συλληφθεί, σε σχέση με το 24% των ανδρών που είχαν κατοικία (Fischer et al. 1986), στο Breakey W. R. & Fischer P. J. (1990), ό. π., σ.σ. 41 – 42.

⁶ ETHOS – Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία, στο [http://www.klimaka.org.gr/newsite/downloads/EL_2009EthosLeaflet\[1\].pdf](http://www.klimaka.org.gr/newsite/downloads/EL_2009EthosLeaflet[1].pdf)

⁷ Για αναλυτική εικόνα της τυπολογίας βλ. Παράρτημα.

⁸ Για την κατηγοριοποίηση, βλ. επίσης Dr. Sapounakis A., (2005), *National Review of Statistics on access to housing and homelessness*, FEDERATION EUROPEENE D'ASSOCIATIONS NATIONALES TRAVAILLANT AVEC LES SANS-ABRI, EUROPEAN OBSERVATORY OF HOMELESSNESS.

Οι πρώτοι, αποτελούν μια κατηγορία χρόνιων αστέγων, που είναι να μένουν εκτός στέγης ή σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης, αποτελεί πλέον έναν τρόπο ζωής. Για τους μακροχρόνια αυτούς αστέγους, που απορρίπτουν τις κοινωνικές πρακτικές, ο τρόπος ζωής τους υποδηλώνει κοινωνική απομόνωση και έλλειψη δεσμών, ενώ θεωρείται ότι «υποφέρουν» από το «σύνδρομο του αστέγου» (“homelessness-as-a-lifestyle”)⁹.

Είναι μια κατάσταση στην οποία το άτομο πέρασε από τη νεαρή του ηλικία, χαρακτηρίζεται από παρορμητικότητα, πλήθος άλυτων προβλημάτων, καθώς και έλλειψης υποστηρικτικού πλαισίου¹⁰. Τα άτομα αυτά έχουν κυριολεκτικά τοποθετήσει τον εαυτό τους στο δρόμο και, από ένα σημείο και μετά, εμμένουν σε αυτόν τον τρόπο ζωής. Ο όρος «τρόπος ζωής» αναφέρεται στην κοινωνική στάση ενός ατόμου, στον τρόπο που αντιμετωπίζει τα προβλήματα, σαν να υπάρχει μια κατευθυντήρια δύναμη ή κάποια ανώτερη ιδέα, εν προκειμένω, η ιδέα του να είναι άστεγος¹¹.

Η δεύτερη κατηγορία, των «νεοαστέγων» φαίνεται πως προέκυψε τα τελευταία χρόνια, κυρίως λόγω της οικονομικής κρίσης που επηρεάζει όλες τις ηλικίες και επαγγελματικές κατηγορίες. Πρόκειται για άτομα με πρότερο ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο και μέτριο έως και υψηλό μορφωτικό επίπεδο, που εντάχθηκαν στην κατηγορία των αστέγων λόγω ανεργίας ή/ και πολύ χαμηλών εισοδημάτων, ενώ υπάρχει απουσία στήριξής τους από οικογενειακό/υποστηρικτικό πλαίσιο¹².

Οι άστεγοι στην Ελλάδα πολύ πρόσφατα (Ν.4052/12) αναγνωρίσθηκαν θεσμικά ως «ειδική-ευάλωτη κοινωνική ομάδα» που χρήζει ειδικών μέτρων προστασίας¹³, χωρίς όμως να υπάρχουν θεσμοθετημένες δράσεις και στρατηγικοί σχεδιασμοί. Ως ανασταλτικοί παράγοντες στην αντιμετώπιση του φαινομένου, εντοπίζονται¹⁴:

- Η έλλειψη επίσημης καταγραφής του αριθμού των αστέγων. Τα ήδη υπάρχοντα δεδομένα προέρχονται από ανεπίσημες εκτιμήσεις δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, ενώ δράση στον τομέα αυτό έχουν αναλάβει Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, όπως η «Κλίμακα», η «Πράξις», η «Άρσις» κ.λπ.
- Η έλλειψη πολιτικών πρόνοιας για τις ευπαθείς ομάδες, καθώς πολύ πρόσφατα αναγνωρίστηκε ως «ευάλωτη κοινωνική ομάδα», ενώ δεν υπάρχει οργανωμένο σχέδιο δράσης για την πρόληψη και αποκατάστασή τους και οι δράσεις που υλοποιούνται έχουν περιστασιακό χαρακτήρα και

⁹ Grunberg J. (1998), “Homelessness as a Lifestyle”, *Journal of Social Distress and Homelessness*, vol. 7 (4), pp. 241 – 261 (241).

¹⁰ Ο. π., σ. 241.

¹¹ Ο. π., σ. 242.

¹² http://www.klimaka.org.gr/newsite/downloads/astegoi_apotyposi_2011.pdf

¹³ <http://www.klimaka.org.gr/newsite/KoinApok/Astegoi/Astegoi1.htm>

¹⁴ *Homelessness in Greece* (2008), NGO “KLIMAKA”, σελ. 4 - 5.

αποσπασματικό π.χ. σε ειδικές καιρικές συνθήκες, μη δυνάμενες να καλύψουν τις ανάγκες όλου του πληθυσμού. Είναι προφανές ότι κάθε συντονισμένη πολιτική προϋποθέτει την οργάνωση μιας συστηματικής και, όσο το δυνατόν, ακριβούς καταγραφής των αστέγων και των δημογραφικών χαρακτηριστικών τους¹⁵. Σε επόμενο στάδιο, κρίνεται αναγκαία η «κατηγοριοποίησή» τους, ώστε η πολιτική που θα σχεδιασθεί να είναι στοχευμένη και αναλόγως προσαρμοσμένη στις ειδικότερες κατηγορίες των αστέγων και κατ' επέκταση στις ανάγκες τους.

- Η έλλειψη ενημέρωσης και η παθητική στάση της πολιτείας, καθώς και η κυριαρχία του στερεοτύπου των αστέγων ως παρεκκλινόντων που περιθωριοποιήθηκαν λόγω των προσωπικών τους επιλογών. Οι άστεγοι συνιστούν μια πληθυσμιακή κατηγορία που βιώνει έντονα τον κοινωνικό αποκλεισμό και στιγματισμό. Αφενός, υπάρχει το αίσθημα της συμπόνιας από την πλευρά των πολιτών για τη δύσκολη κατάστασή τους, αφετέρου, δεν αποκλείονται και τα συναισθήματα δυσaráσκειας, καθώς οι άστεγοι συχνά συνδέονται στα μάτια των πολιτών με την εικόνα του παραβάτη ή/και του εξαρτημένου¹⁶.
- Το φαινόμενο των αστέγων δεν αντανακλά μόνο ατομικά, προσωπικά προβλήματα ή συμπεριφορές που οδήγησαν τα άτομα σε κατάσταση έλλειψης στέγης, ή την οικονομική κατάσταση μιας χώρας, αλλά και την ύπαρξη/ανυπαρξία κρατικής πολιτικής σχετικής με τα στεγαστικά προγράμματα, τις αστικές αναβαθμίσεις, την ιδιωτικοποίηση μεγάλων δημόσιων κτιρίων κ.ά. με σκοπό το κέρδος¹⁷.

¹⁵ Fitzgerald S., Shelley M., Dail P., (2001), "Research on Homelessness: Sources and Implications of Uncertainty", *American Behavioral Scientist*, vol. 45 (121), pp. 143-144.

¹⁶ Meanwell E. (2012), "Experiencing Homelessness: A Review of Recent Literature", *Sociology Compass* vol. 6 (1), pp. 72 – 85 (75).

¹⁷ Hartman C. (1986), "The housing part of the homelessness problem". In Bassuk E. L. (Ed.), *The mental health needs of homeless persons*, San Francisco: Jossey-Bass.

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας του *Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τους Αστεγούς*¹⁸ που έγινε σε 13 χώρες¹⁹, στις περισσότερες χώρες υπήρχαν δεδομένα για άτομα που διαβιούν σε αντίξοες συνθήκες και σε καταφύγια έκτακτης ανάγκης, και για άτομα που ζουν σε ξενώνες αστέγων. Επιπλέον, παρατηρήθηκε αυξανόμενος αριθμός γυναικών και νέων ατόμων, αυξανόμενοι αριθμοί οικονομικών μεταναστών από την ανατολική Ευρώπη και αυξανόμενος αριθμός αιτούντων άσυλο και μεταναστών χωρίς χαρτιά²⁰.

Στη Φινλανδία, τη Γερμανία και την Αγγλία (όχι όμως στις υπόλοιπες περιοχές του Η.Β.), τα επίπεδα των αστέγων σε γενικές γραμμές ήταν μειωμένα κατά το χρόνο συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων, παρόλο που δεν συνέβη κάτι τέτοιο σε όλους τους δήμους των τριών αυτών χωρών²¹.

Η συμβουλευτική, και η εξατομικευμένη παρέμβαση από ειδικευμένους επιστήμονες, παραδείγματος χάριν στις Στέγες Φιλοξενίας, όπως λειτουργεί σαν πρόγραμμα στη Φινλανδία, μπορεί να συμβάλει τόσο στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των μέτρων όσο και στη μείωση της πιθανότητας επαναφοράς στο σημείο της «έλλειψης στέγης»²². Η προαναφερθείσα τακτική, σε συνδυασμό με την εφαρμογή προγραμμάτων κινητών μονάδων βοήθειας²³ για «στοχευμένη», μπορεί να συντελέσει στην άμεση και αποτελεσματικότερη επέμβαση. Η μείωση του πληθυσμού των αστέγων συσχετίστηκε, από τους ειδικούς, με συγκεκριμένες πολιτικές παρέμβασης, συμπεριλαμβανομένων προληπτικών πολιτικών σε Γερμανία και Αγγλία και με μια νέα, ολοκληρωμένη πρακτική επικεντρωμένη στο μοντέλο «Πρώτα Στέγαση» (*Housing First*), στη Φινλανδία.

Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη και ο παράγοντας «οικονομικό κόστος». Προκειμένου να σχεδιασθούν και να τεθούν σε λειτουργία αυτού του είδους τα προγράμματα, απαιτούνται και οι ανάλογες δομές οι οποίες δεν υφίστανται χωρίς την κρατική οικονομική στήριξη. Ουσιαστικά, όσον αφορά στα ελληνικά δεδομένα, οι περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της σύγχρονης ελληνικής οικονομίας, αποτελούν ένα από τα βασικότερα προβλήματα, καθώς απαιτείται οικονομικό

¹⁸ Pleace N., Teller N., Quilgars D., (2011), *Social Housing, Allocation and Homelessness*, EOH Comparative Studies on Homelessness, European Observatory of Homelessness, Brussels, pp. 31-32.

¹⁹ Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Σουηδία, Φινλανδία, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Πολωνία, Βέλγιο, Γερμανία, Βουλγαρία, Ισπανία, Δημοκρατία της Τσεχίας.

²⁰ Bosch M. J. (2010), 'Homelessness among Migrants in Spain', *European Journal of Homelessness*, vol. 4, pp. 139-154.

²¹ Ο. π., σελ. 32.

²² European Observatory of Homelessness, *Social Housing Allocation and Homelessness*, Brussels-December 2011, σ. 65.

²³ Ο. π., σ. 64-65, Το mobile support χρησιμοποιείται μεταξύ άλλων και από τη Γερμανία και το Βέλγιο.

κόστος αφενός, για την ίδρυση όλων των παραπάνω υπηρεσιών και αφετέρου, για τη στελέχυσή τους από ειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό.

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι η έλλειψη στέγης συνιστά παράγοντα δημιουργίας έντονων ανασφαλειών σχετικά με τις βασικές ανάγκες επιβίωσης του ατόμου (σίτιση – υγεία) αλλά και φόβου του εγκλήματος²⁴ εφόσον ο άστεγος ζει καθημερινά στο δρόμο «εκτεθειμένος» σε πολλαπλούς κινδύνους και απειλές²⁵. Η υγεία αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τομείς ανασφάλειας των αστέγων, γεγονός που διαπιστώθηκε και στην παρούσα έρευνα, ιδίως σε περιόδους κακοκαιρίας όπου, η έλλειψη έστω και προσωρινού καταλύματος τους καθιστά ευάλωτους. Για τον ίδιο λόγο, ο βραδινός ύπνος συνιστά έναν επιπλέον λόγο ανασφάλειας, συνδεδεμένης με το φόβο ενδεχόμενης θυματοποίησής τους, συναίσθημα που μπορεί να εντείνουν ακόμη και σημάδια «κοινωνικής αταξίας» στο χώρο όπου κοιμούνται, όπως είναι οι βανδαλισμοί, τα γκράφιτι²⁶ ή ακόμη και τα φαινόμενα διακίνησης ναρκωτικών ουσιών²⁷.

Την ανασφάλειά τους σε σχέση με την υγεία τους, επηρεάζει και το ζήτημα της καθημερινής εξασφάλισης τροφής, εφόσον δεν θεωρείται δεδομένο ότι ένας άστεγος θα τραφεί κανονικά ή καθόλου ή μία μόνο φορά την ημέρα. Εάν δεν σιτίζονται σωστά, αναπόφευκτα ο οργανισμός τους θα είναι αδύναμος, και ευάλωτος σε ασθένειες και σε ακραίες καιρικές συνθήκες, γεγονός που εντείνει την ανησυχία τους για την «επόμενη μέρα»²⁸. το σχετικό με την αναζήτηση τροφής αίσθημα ανασφάλειάς τους, σύμφωνα με πορίσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε στις Η.Π.Α. σε εφήβους άστεγους, συνδέεται άμεσα με το εύρος του κοινωνικού δικτύου που έχουν αναπτύξει και τους βοηθά να εξασφαλίζουν φαγητό όταν δεν έχουν καθόλου χρήματα. Σε αντίθετη περίπτωση, ίσως αναγκασθούν να εμπλακούν σε παραβατικές πράξεις (κλοπή χρημάτων ή φαγητού) ίσως ακόμη και να πέσουν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης προκειμένου να εξασφαλίσουν μία ποσότητα τροφής, το λεγόμενο «survival sex»²⁹. Το σεξ για λόγους επιβίωσης, ενέχει σοβαρό κίνδυνο θυματοποίησης, γεγονός που προκαλεί ή/και εντείνει το φόβο του εγκλήματος.

Τέλος, οι άστεγοι πέφτουν συχνά θύματα ποινικών αδικημάτων, ιδίως κλοπών και επιθέσεων κατά της σωματικής ακεραιότητας, ενώ οι γυναίκες αισθάνονται

²⁴ Ζαραφωνίτου Χ. (2002), *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Εκδ. Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, ελληνικά/αγγλικά.

²⁵ Dearbhal M. (June 2006), *Exploring the Complex Relationship between Housing and Health through Consideration of the Health Needs of People who are Homeless*, Prepared for the 2006 ENHR Conference Workshop 5 “The Residential Context of Health”, Brussels, σ. 9.

²⁶ Ο. π., σ. 9

²⁷ Αναφορά του ίδιου ζητήματος και στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

²⁸ Whitbeck L, Chen X. and Johnson K. (2005), “Food insecurity among homeless and runaway adolescents”, *Public Health Nutrition*, vol. 9(1), pp. 47–52, (47-51).

²⁹ Ο.π., σ. 5

επιπλέον ανασφάλεια λόγω του ότι οι παραπάνω ενέργειες μπορεί να συνοδεύονται από σεξουαλικά αδικήματα σε βάρος τους³⁰.

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για τους αστέγους, πολύ λίγες είναι οι χώρες που διεξάγουν έρευνες καταγραφής των αστέγων και των αναγκών τους ανά τακτά χρονικά διαστήματα και διαθέτουν οργανωμένα συστήματα καταγραφής ποσοτικής, αλλά και ποιοτικής (των κατηγοριών και των αναγκών). Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται η Δανία, η Φινλανδία, η Ιρλανδία, το Ην. Βασίλειο και η Νορβηγία³¹.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την καταγραφή που πραγματοποίησαν οι νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, μετά από ανάθεση του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, το 2009, ο αριθμός των αστέγων υπολογίσθηκε για εκείνη την περίοδο σε 7.720 άτομα. Στον αριθμό αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται οι παράνομοι μετανάστες ούτε οι πολιτικοί πρόσφυγες που φιλοξενούνταν κάπου προσωρινά, ούτε οι μετακινούμενοι Ρομά³². Από την πλευρά του, το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για την Έλλειψη Στέγης εκτιμούσε για το 2010 πως οι άστεγοι στην Ελλάδα ανέρχονταν στους 20.000, εκ των οποίων οι 9.000 ζούσαν στην περιοχή της Αττικής. Από τον συνολικό αριθμό των αστέγων, 1.000 άτομα ήταν Έλληνες, χωρίς κανένα σταθερό κατάλυμα, 280 φιλοξενούνταν σε κρατικούς και δημοτικούς ξενώνες, 2.000 σε μη κυβερνητικές και εκκλησιαστικές οργανώσεις, περίπου 500 άτομα διέμεναν σε οικοτροφεία και 2.000 σε πρόχειρα καταλύματα και κτίρια που έχουν καταλάβει. Επιπλέον, 8.000 ήταν αλλοδαποί μετανάστες και αιτούντες άσυλο χωρίς κανένα κατάλυμα, ενώ 3.000 διέμεναν σε άσυλα και ιδρύματα³³.

³⁰ Meanwell E. (2012), ό. π., σ. 76.

³¹ Ό.π., σ. 16.

³² Παπαλιού Ο. (2010), «Το ζήτημα των αστέγων: μια πρώτη προσέγγιση», στο Ναούμη Μ., Παπαπέτρου Γ., Σπυροπούλου Ν., Φρονίμου Ε., Χρυσάκης Μ., (2010), *Το κοινωνικό πορτρέτο της Ελλάδας 2010*, Αθήνα: ΕΚΚΕ σ.σ. 215 – 216.

³³ Το ίδιο, σ. 217.

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Δείγμα

Οι συνεντεύξεις της έρευνας πραγματοποιήθηκαν σε δείγμα 10 υποκειμένων, 9 ανδρών και 1 γυναίκας, αστέγων του Δήμου Καλλιθέας³⁴. Από το δείγμα μας αποκλείστηκαν σκόπιμα οι Τσιγγάνοι, λόγω πολιτισμικών διαφορών που τους καθιστούν ιδιαίτερη ομάδα «αστέγων».

Συγκεκριμένα:

- 2 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο πάρκο έξω από το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο (1 άνδρας και 1 γυναίκα),
- 5 συνεντεύξεις στο συσσίτιο του Αγίου Νικολάου (5 άνδρες),
- 1 συνέντευξη στο συσσίτιο των Αγίων Πάντων (1 άνδρας),
- 1 συνέντευξη στην οδό Λυσικράτους και Λάμπρου Κατσώνη (1 άνδρας) και τέλος,
- 1 συνέντευξη στην οδό Αραπάκη και Αγίων Πάντων (1 άνδρας).

Επίσης, εντοπίσθηκαν 19 άστεγοι με τους οποίους δεν πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις, λόγω αρνητικής τους στάσης και προβλημάτων επικοινωνίας. Τα σημεία στα οποία βρίσκονταν ήταν τα εξής:

- Δημοτικό Στάδιο Καλλιθέας (1 άνδρας, 3 γυναίκες, 1 ανήλικο κορίτσι),
- Πλατεία Δαβάκη (3 άνδρες),
- Συσσίτιο Αγίου Νικολάου (2 άνδρες),
- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο (2 άνδρες),
- Πλατεία Κύπρου (2 άνδρες),
- Αγία Ελεούσα (1 άνδρας)
- Οίκος Τυφλών (2 άνδρες) και
- ΕΥΔΑΠ (2 άνδρες)

³⁴ Η περιοχή μελέτης χωρίστηκε σε 6 περιοχές-σημεία, υπό την καθοδήγηση του Δήμου Καλλιθέας, καθώς στις περιοχές αυτές έχει παρατηρηθεί η ύπαρξη αστέγων. Αυτές είναι: το Χαροκόπειο Παν/μιο, το Δημοτικό Στάδιο Καλλιθέας, το πάρκο στην ΕΥΔΑΠ, ο οίκος τυφλών, η Πλατεία Δαβάκη και η περιοχή του παλιού ιππόδρομου (στάβλοι). Οι περιοχές αυτές κατανεμήθηκαν στις τρεις ερευνητικές ομάδες, αποτελώντας τη βάση της έρευνας, και στη συνέχεια έγινε μια προσπάθεια χαρτογράφησης όλης της περιοχής.

Μέσα από την έρευνα επιχειρήθηκε η ποσοτική καταγραφή των αστέγων του Δήμου Καλλιθέας, το ποσοστό θυματοποίησής τους, το αίσθημα ανασφάλειας και οι φόβοι τους καθώς και η καταγραφή των αναγκών τους.

Μέθοδος

Για την συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης, γιατί παρά τους περιορισμούς της, προσφέρει αμεσότητα με το δείγμα, γεγονός που επιτρέπει ταχύτερη και σαφέστερη ανατροφοδότηση, παρέχει ευελιξία στη διαμόρφωση των ερωτήσεων, εφόσον δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να αισθάνεται ελεύθερος να αλλάξει τη σειρά των ερωτήσεων ή και τη διατύπωσή τους ανάλογα με την πορεία της συζήτησης, έχει ιδιαίτερα πλούσιο περιεχόμενο απαντήσεων και μπορεί να παρέχει πολλές πληροφορίες για το υπό μελέτη φαινόμενο³⁵.

Το ερωτηματολόγιο που χρησίμευσε ως οδηγός συνέντευξης, αποτελείτο από 24 ερωτήσεις και 23 υποερωτήματα. Από τις ερωτήσεις, 14 ήταν κλειστού τύπου και 10 ανοιχτού τύπου, ενώ από τα υποερωτήματα, τα 6 ήταν κλειστού τύπου και τα υπόλοιπα 17 ανοιχτού. Οι ερωτήσεις στο σύνολό τους αφορούσαν σε αστέγους της περιοχής μελέτης και σχετίζονταν, πρώτον, με δημογραφικά στοιχεία, όπως η ηλικία, η εθνικότητα, τα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα -σε περίπτωση που οι ερωτώμενοι ήταν αλλοδαποί- το μορφωτικό επίπεδο και την οικογενειακή κατάσταση. Δεύτερον, σε κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως η προηγούμενη εργασιακή κατάσταση, αλλά και η οικονομική κατάσταση των ιδίων και των οικογενειών τους.

Η επόμενη ενότητα ερωτήσεων αφορούσε στους λόγους που οδήγησαν στην κατάσταση του αστέγου. Μετά την περιγραφή της σημερινής κατάστασης, της καθημερινότητάς τους, των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, των σχέσεων τόσο με τους άλλους άστεγους, αλλά και με τους φορείς, με συγγενικά πρόσωπα ή άλλα άτομα από τον κοινωνικό τους περίγυρο, οι επόμενες ερωτήσεις εστίασαν στην ανασφάλεια, στο φόβο του εγκλήματος καθώς και στην έως τώρα πιθανή θυματοποίησή τους. Ακολούθησε η καταγραφή των αναγκών τους αναφορικά με τους τομείς της υγείας και της καθημερινής επιβίωσης (σίτιση, καθαριότητα, ρουχισμός κλπ). Ολοκληρώνοντας τη συνέντευξη, οι ερωτήσεις επικεντρώθηκαν στις προσδοκίες τους σχετικά με την αναμενόμενη κάλυψη των αναγκών τους, την κοινωνική τους ένταξη καθώς και τις προτάσεις τους για γενικά μέτρα στήριξής τους.

³⁵ Παπαστάμος Σ. (Επιστ. Υπευθ.), Αντωνίου Σ., Κατερέλος Ι.Δ., Μαντόγλου Α., Προδρομίτης Γ., Ρήγα Α.Β., Σακαλάκη Μ. (Συνεργ.), (2001), *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, Τόμος Α', Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ.σ. 449-451.

Η εικόνα που συνάχθηκε από τις συνεντεύξεις συμπληρώθηκε μέσα από την επιτόπια παρατήρηση των ερευνητριών στο «φυσικό» περιβάλλον του ερευνώμενου κοινωνικού φαινομένου και αποτελεί μια αλληλεπίδραση ερευνητή, φαινομένου και περιβάλλοντος. Οι φάσεις της κοινωνικής έρευνας πεδίου σύμφωνα με τον Patton³⁶ είναι οι εξής:

1. Επαφή με το περιβάλλον
2. Προσδιορισμός του προβλήματος (προς διερεύνηση)
3. Απόκτηση πληροφοριών (με τη χρήση μεθοδολογικών τεχνικών, ανάλυσης και ερμηνείας του κοινωνικού φαινομένου)
4. Αλληλεπίδραση ερευνητή, κοινωνικού φαινομένου και περιβάλλοντος.

Αποτελεί μια τεχνική συγκέντρωσης δεδομένων από κάποιες ομάδες του πληθυσμού, που διερευνώνται μέσω της χρήσης τριών κυρίως μεθοδολογικών εργαλείων: της παρατήρησης, του ερωτηματολογίου και της συνέντευξης. Η κοινωνική έρευνα πεδίου επιτρέπει στον επιστήμονα να θέσει προτάσεις και να προβληματιστεί για την εμπειρία του άλλου και κατ' επέκταση κοινωνίας.

Για την ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις της έρευνας η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε *ανάλυση περιεχομένου*, μια πολύμορφη μέθοδος ελεγχόμενης και συστηματικής περιγραφής και ερμηνείας του γραπτού και προφορικού λόγου³⁷. Οι ευρηματικές και επαληθευτικές λειτουργίες της μεθόδου ως προς τη συναγωγή συμπερασμάτων, την καθιστούν ιδιαίτερα χρήσιμη^{38,39}.

Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η διαδικασία της έρευνας διήρκησε από τα τέλη Μαρτίου έως τα μέσα Μαΐου του 2012. Η επιτόπια παρατήρηση και οι συνεντεύξεις έγιναν παράλληλα. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν γραπτώς, στο χώρο εντοπισμού των αστέγων και η διάρκειά τους ήταν περίπου 20 λεπτά. Η επιτόπια παρατήρηση διεξήχθη όλες τις ώρες τις ημέρας και όλες τις ημέρες της εβδομάδας, και πραγματοποιήθηκε πεζή ή με τη βοήθεια των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς.

³⁶ Patton M. Q. στο Phillips B. (1976), *Social Research: Strategy and Tactics*, New York: Collier Mamillan, p. 7, στο Παπαστάμου Σ. (2001), ό. π., σελ. 541-543.

³⁷ Σακαλάκη Μ., (2001), «Η ανάλυση περιεχομένου», στο Παπαστάμος Σ. (2001), ό. π., σ.σ. 477 – 493.

³⁸ Ο. π.,

³⁹ Βλ. επίσης, Κυριαζή Ν. (2006), *Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Περιορισμοί έρευνας

Η έρευνα πεδίου εμπεριέχει από τη φύση της, μαζί με τα ποικίλα πλεονεκτήματα, και προβλήματα που αφορούν κυρίως στις ακόλουθες τρεις διαστάσεις:

- α)** το περιεχόμενο της παρατήρησης/ έρευνας,
- β)** τη μέθοδο καταγραφής των παρατηρήσεων και
- γ)** τον παρατηρητή/ ερευνητή⁴⁰

Στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια δεν αντιμετωπίστηκαν ιδιαίτερες δυσκολίες σχετικά με τα παραπάνω. Παρόλα αυτά, το κυριότερο ζήτημα που έπρεπε να αντιμετωπισθεί ήταν ο εντοπισμός του δείγματος για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, εξαιτίας παραγόντων όπως:

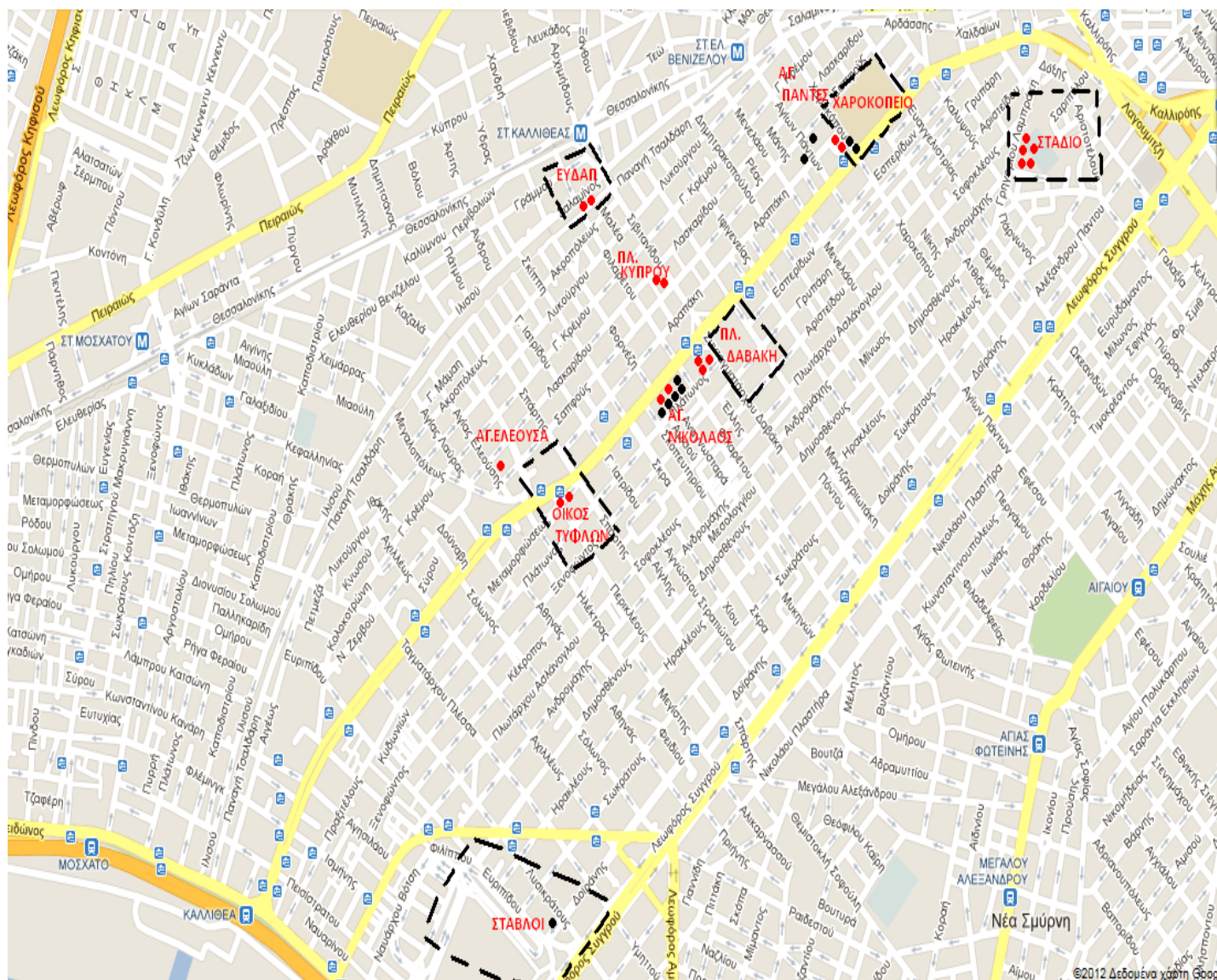
- Η συχνή μετακίνηση των αστέγων,
- Η απροθυμία κάποιων να κυκλοφορούν κατά τη διάρκεια της ημέρας καθώς και
- Η επιφυλακτικότητα και η καχυποψία άλλων.

Γενικά, καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας σημαντική ήταν η συμβολή πολλών έμμεσων πηγών (π.χ. φορείς, καταστηματαρχες, κοινωνικός περίγυρος αστέγων, περαστικοί).

⁴⁰ Παρασκευόπουλος Ι. Ν. (1993), Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, τμ. 2, Αθήνα, σελ. 142.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

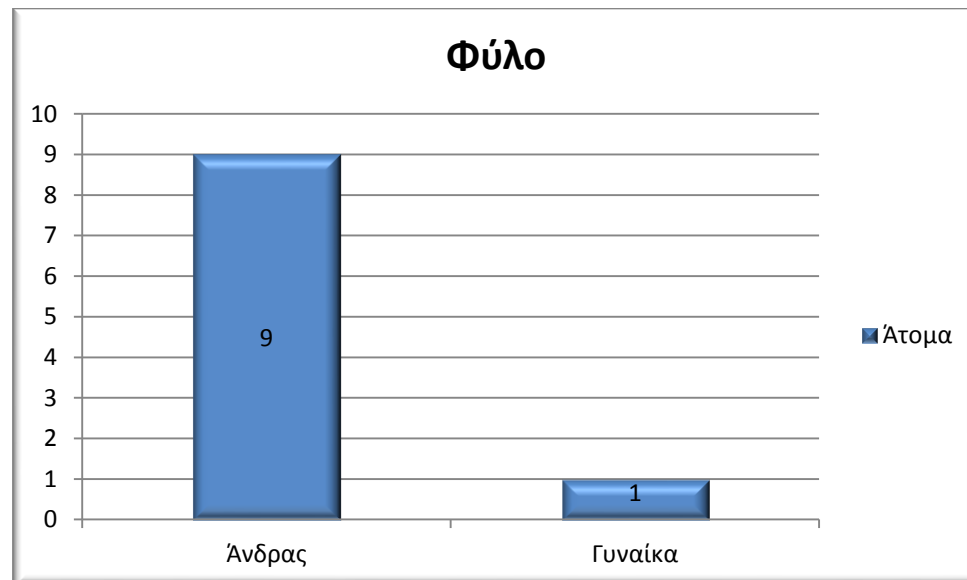
Στον ακόλουθο χάρτη αποτυπώνεται ο αριθμός των αστέγων που καταγράψαμε, καθώς και οι περιοχές στις οποίες τους εντοπίσαμε.

Υπόμνημα: Οι μαύρες κουκίδες υποδηλώνουν τους αστέγους από τους οποίους πήραμε συνεντεύξεις. Οι κόκκινες κουκίδες υποδηλώνουν όσους καταγράψαμε, χωρίς να μας δώσουν συνέντευξη. Οι διακεκομμένες γραμμές υποδεικνύουν τα βασικά σημεία της περιοχής μελέτης.

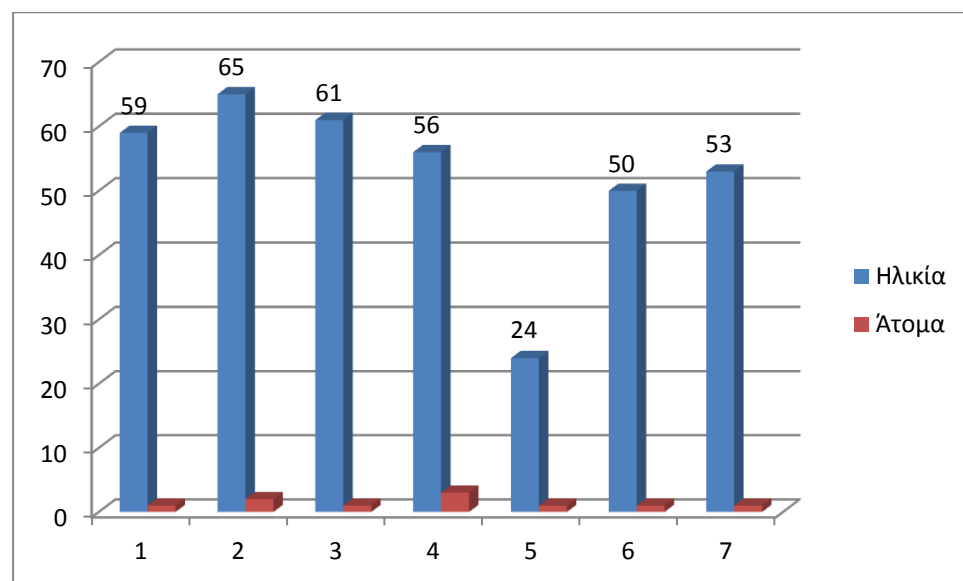
Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματός μας, αποτυπώνονται ως εξής:

Γράφημα 1. Απεικόνιση της κατανομής φύλου

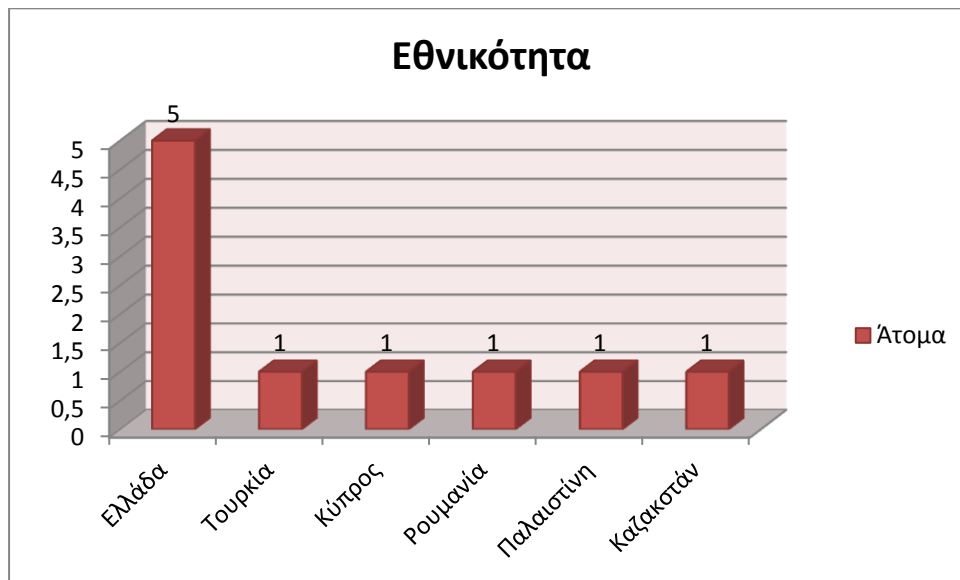

Όπως φαίνεται από το παραπάνω γράφημα, οι περισσότεροι άστεγοι του δείγματός μας είναι άνδρες, κυρίως Έλληνες (Γράφημα 3), ενώ το ηλικιακό εύρος ολόκληρου του δείγματος κυμαίνεται από τα 24 έως τα 65 έτη (Γράφημα 2). Το διάστημα παραμονής στην Ελλάδα για τους αλλοδαπούς αστέγους κυμαίνεται από 6 μήνες έως 30 χρόνια (Γράφημα 4).

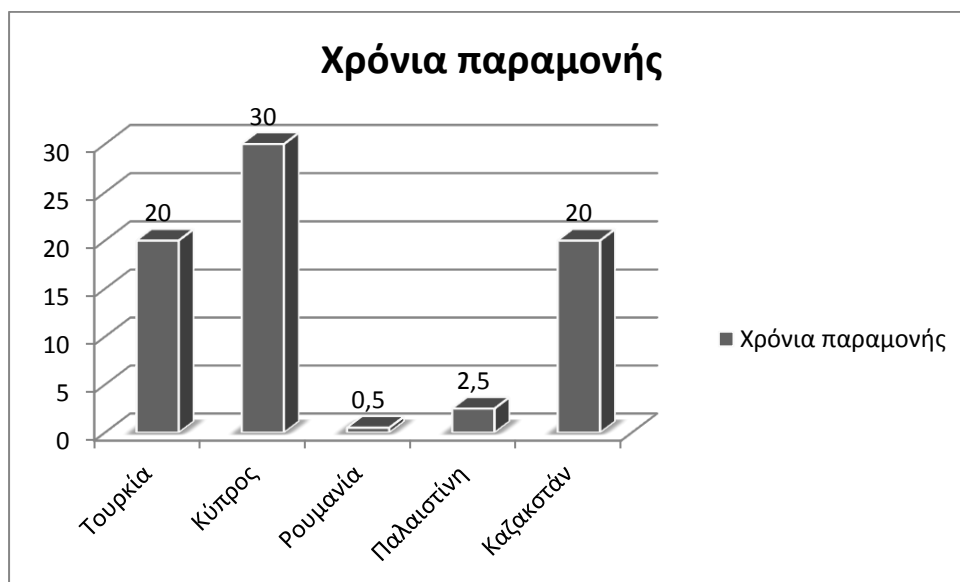
Γράφημα 2. Απεικόνιση του ηλικιακού εύρους

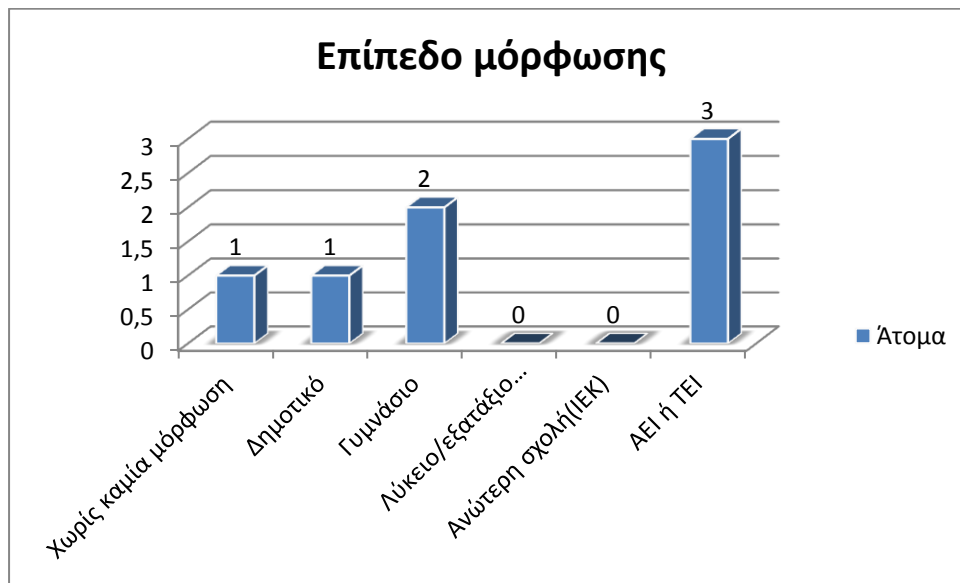
Γράφημα 3. Απεικόνιση της εθνικότητας

Γράφημα 4. Απεικόνιση της χώρας προέλευσης των αλλοδαπών αστέγων και του διαστήματος παραμονής τους στην Ελλάδα

Γράφημα 5. Απεικόνιση του μορφωτικού επιπέδου

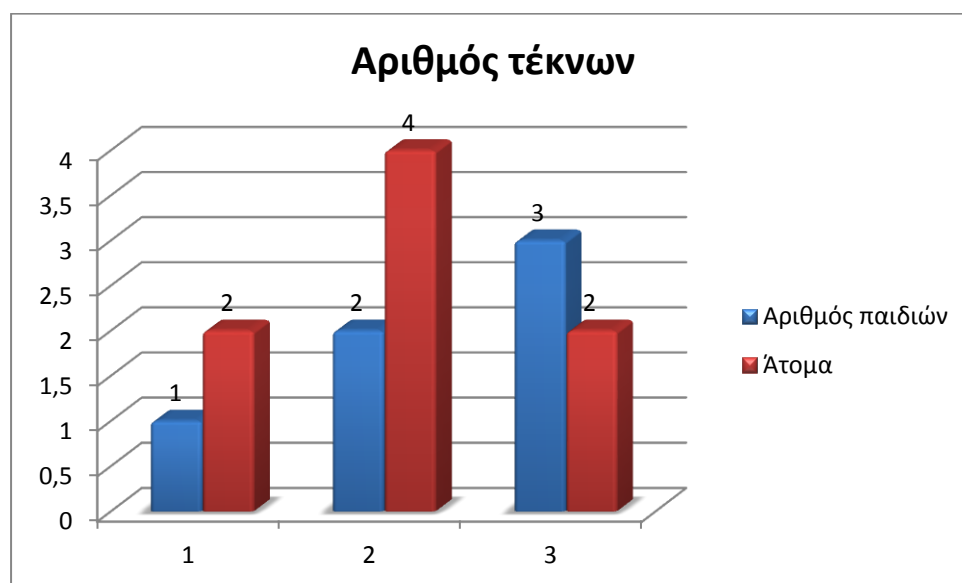

Όπως φαίνεται από το παραπάνω γράφημα, οι περισσότεροι έχουν κάποια μόρφωση και σε ορισμένες περιπτώσεις ανώτερη. Ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση (Γράφημα 6), οι περισσότεροι είναι χωρισμένοι και έχουν παιδιά (Γράφημα 7).

Γράφημα 6. Αποτύπωση της οικογενειακής κατάστασης

Γράφημα 7. Απεικόνιση της ύπαρξης παιδιών, καθώς και αριθμός παιδιών ανά άτομο.

Από την **ποιοτική ανάλυση** των συνεντεύξεων παρατηρούμε ότι:

- Η πλειονότητα των αστέγων (επτά στους δέκα) εργάζονταν και οι περισσότεροι διατήρησαν την εργασία τους μέχρι που βρέθηκαν σε κατάσταση έλλειψης στέγης⁴¹. Επίσης, έξι στα δέκα άτομα, αναφέρουν ότι η εργασία τους αρκούσε για να εξασφαλίζουν τις απαραίτητες βιοτικές τους ανάγκες. Όσοι δεν εργάζονταν κάλυπταν τις βασικές ανάγκες τους με τη βοήθεια του κοινωνικού, φιλικού ή συγγενικού τους περιβάλλοντος. Η όποια παροχή διεκόπη ή ελαττώθηκε, όπως εκτιμούν λόγω οικονομικών ζητημάτων των ατόμων που τους βοηθούσαν, στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, αλλά και για οικογενειακούς λόγους. Σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενά τους, οι βασικοί παράγοντες που σχετίζονται με την τωρινή τους κατάσταση είναι η ανεργία, η οικονομική κρίση καθώς και οικογενειακοί λόγοι (π.χ. διαζύγια).
- Δεν υπήρξαν αναφορές για χρήση ουσιών εκτός από μία περίπτωση χρόνιας χρήσης αλκοόλ, όπου είχαμε τη μόνη περίπτωση σύνδεσης αλκοόλ – τωρινής κατάστασης.
- Όσον αφορά στην εμπλοκή τους με το ποινικό σύστημα, και σύμφωνα με τις δηλώσεις τους, κανείς δεν έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα.

⁴¹ Είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι 6 στα 10 άτομα, δήλωσαν πως έμειναν άνεργοι και κατ' επέκταση άστεγοι, στο διάστημα 2008 με 2010.

- Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το κομμάτι της θυματοποίησης. Πέντε στα δέκα άτομα αναφέρονται σε περιστατικά πολλαπλών θυματοποιήσεων, κυρίως κλοπών. Εκτός από μία περίπτωση⁴², δεν υπήρξαν αναφορές για καταγγελία του περιστατικού στην αστυνομία, λόγω επίλυσης του ζητήματος από φιλικό πρόσωπο και άμεση επέμβαση της αστυνομίας. Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως επτά στους δέκα, με τους οποίους πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις, ανέφεραν πως η αστυνομία για εκείνους δεν αποτελεί «εχθρό», αντιθέτως τους χαρακτήρισαν «καλούς» (δύο άτομα), ενώ για πέντε άτομα η αστυνομία αποτελεί «ασφάλεια», όπως οι ίδιοι τη χαρακτηρίζουν.
- Η ανασφάλειά τους απορρέει κατά βάση, από πιθανά προβλήματα που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια του βραδινού ύπνου. Επιπλέον, η ιδιαίτερη κατάστασή τους, εντείνει την ανησυχία τους, τη σχετική με θέματα υγείας και καιρικών συνθηκών. Παρ' όλα αυτά, μόλις τρεις ανέφεραν πως έχουν λάβει μέτρα αυτοπροστασίας⁴³. Σε ότι αφορά στις σχέσεις τους με άλλους αστέγους, και πάντα σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, δεν προκύπτουν ούτε ιδιαίτερα φιλικές σχέσεις, αλλά ούτε εχθρικές, μάλλον ουδέτερες.
- Η καθημερινότητά τους διαφοροποιείται ανάλογα με την ώρα της ημέρας. Τις πρωινές ώρες οι δραστηριότητές τους διαμορφώνονται στο πλαίσιο της εξασφάλισης τροφής, χρημάτων, μόνο για κάλυψη βασικών καθημερινών αναγκών, και αναζήτηση παρέας. Κατά τις βραδινές ώρες, η βασική τους προτεραιότητα είναι η αναζήτηση ασφαλών προϋποθέσεων για τον βραδινό ύπνο. Τα σημεία του βραδινού ύπνου είναι, συνήθως, σταθερά και βρίσκονται είτε στην περιοχή του Δ. Καλλιθέας είτε σε κάποια πιο απομακρυσμένη περιοχή, που κρίνεται ασφαλέστερη ή προσφορότερη.
- Σε σχέση με την ιεράρχηση των προβλημάτων της καθημερινότητάς τους, κατατάσσουν την εύρεση εργασίας ως πρωταρχική ανάγκη και ακολουθούν η έλλειψη στέγης και σίτισης. Στην ουσία, οι προτάσεις τους σε ότι αφορά τις μελλοντικές τους προσδοκίες και την όποια παροχή βοήθειας από το Δήμο, επικεντρώνονται γύρω από τις τρεις προαναφερθείσες ανάγκες τους (Εργασία – Στέγη – Σίτιση). Ως κύριο πρόβλημα, τελικά εντοπίζεται η ανεργία όχι μόνο για όσους έμειναν άστεγοι εξαιτίας της έλλειψης εργασίας, αλλά και ως ο μοναδικός τρόπος να αλλάξει κάτι στην τωρινή τους κατάσταση.

⁴² Απευθύνθηκε στην αστυνομία προκειμένου να καταγγείλει θυματοποίηση (κλοπή), αλλά αποθαρρύνθηκε λόγω ανάγκης καταβολής χρηματικού αντιτίμου (100 ευρώ) για την υποβολή μήνυσης.

⁴³ Μαχαίρι, λοστό, σκυλιά.

- Βάσει των πληροφοριών που κατεγράφησαν από τις επιτόπιες παρατηρήσεις καθ' όλη τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, και τα αποτελέσματα που προέκυψαν έπειτα από ποιοτική ανάλυση δέκα έγκυρων συνεντεύξεων με αστέγους (9 άνδρες – 1 γυναίκα), θα γίνει μία προσπάθεια παρουσίασης μίας πιο γενικής εικόνας για την καθημερινότητα, τις ανασφάλειες και τις κοινωνικές ανάγκες των αστέγων του Δήμου Καλλιθέας.

Εξωτερικά χαρακτηριστικά

Σε σχέση με την εικόνα που παρουσίαζαν, εκτός από πέντε άτομα⁴⁴, όλοι οι υπόλοιποι, τόσο εκείνοι με τους οποίους διενεργήθηκαν συνεντεύξεις, όσο και εκείνοι που απλά κατεγράφησαν ως άστεγοι, έφεραν συγκεκριμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά που παραπέμπουν σε «κατάσταση» έλλειψης στέγης. Τα βασικότερα, και πιο εμφανή ήταν τα εξής:

- Τα ρούχα τους ήταν φθαρμένα, πολυφορεμένα και λερωμένα, ενώ κάποιοι φορούσαν και καπέλα, επίσης φθαρμένα. Εάν δεν τους συναντούσε κάποια από τις ερευνητικές ομάδες σε συσσίτιο, τα μέρη όπου σύχναζαν ήταν πλατείες, όπου κάθονταν ή κοιμόνταν σε παγκάκια, ή/και χαρτόκουτα, οι πιο «κοινωνικοί» με παρέα, όχι απαραίτητα άλλο άστεγο. Επίσης σε κάποιες περιπτώσεις ήταν προφανές πως είχε γίνει κατανάλωση αλκοόλ εκτός των «κανονικών» ορίων^{45,46}. Επιπλέον, τη νύχτα, οι περισσότεροι κοιμούνται μόνοι, σπανίως ανά δύο.
- Ακατάλληλος ρουχισμός και εν γένει προστατευτικός «εξοπλισμός», δεδομένων των καιρικών συνθηκών, όπως παραδείγματος χάριν, καλοκαιρινά παπούτσια, απουσία κάποιου σκεπάσματος ή sleeping bag, ύπνος σε παγκάκι τη νύχτα μόνο με κάποιο ελαφρύ πανωφόρι κ.λπ.

⁴⁴ Πρόκειται για δύο άνδρες οι οποίοι κατεγράφησαν στο συσσίτιο του Αγ. Νικολάου, μία γυναίκα που κοιμόταν για ένα χρονικό διάστημα στο Δημοτικό Στάδιο του Δήμου Καλλιθέας, καθώς και δύο κοπέλες 19 ετών οι οποίες επίσης διέμεναν στο Στάδιο. Τα ρούχα τους ήταν σε καλή κατάσταση, ενώ έκαναν χρήση και των υπηρεσιών του Δήμου σε σχέση με την παροχή χώρων για την φροντίδα της υγιεινής τους (παραδείγματος χάριν, αποδυτήρια Σταδίου). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι τρεις γυναίκες που συναντήσαμε, παρά τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν λόγω της έλλειψης στέγης, φρόντιζαν όχι μόνο την υγιεινή τους αλλά και την εξωτερική τους εμφάνιση η οποία σε καμία περίπτωση δεν παρέπεμπε σε άστεγες γυναίκες (εκτός της μητέρας με την κόρη που διέμεναν στο Στάδιο και ίσως αποτελούν ψυχιατρικά περιστατικά).

⁴⁵ Γεγονός το οποίο πρόδιδε τόσο η συμπεριφορά τους (στριφνό βλέμμα ή λεκτική αποτροπή π.χ. "δε θέλω να μιλήσω", "δρόμο" κ.λπ.) όταν αντιλαμβάνονταν ότι η ερευνητική ομάδα προσπαθούσε να «εισβάλλει» στο χώρο τους, αλλά και μπουκάλια από εμφιαλωμένο κρασί σε κάποιες περιπτώσεις.

⁴⁶ Να επισημανθεί ότι αυτό δεν αφορά στις περιπτώσεις που διενεργήθηκαν συνεντεύξεις, αλλά σε ορισμένα άτομα, από εκείνα που απλά κατεγράφησαν ως άστεγοι.

- Αρκετά συχνό φαινόμενο, ήταν και το να βρίσκονται υπό την επήρεια αλκοόλ, το οποίο αποτελούσε και το βασικότερο λόγο για τον οποίο δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθούν περισσότερες συνεντεύξεις⁴⁷.

Καθημερινότητα

Τόσο από τα λεγόμενα των ίδιων των αστέγων, όσο και από τις έμμεσες πηγές, προκύπτει από τη συντριπτική πλειονότητα των παρατηρήσεων, πως οι άστεγοι μετακινούνται καθημερινά, και έως την ώρα του ύπνου. Ιδίως όσοι μαζεύουν αντικείμενα από το δρόμο προς πώληση ή/και κάνουν περιστασιακά μεροκάματα, διανύουν εξαιρετικά μεγάλες αποστάσεις. Οι μετακινήσεις τους εξαρτώνται και από την εύρεση τροφής και την ικανοποίηση καθημερινών συνηθειών όπως τα τσιγάρα τους, ή το καθιερωμένο μεσημεριανό τους σε συσσίτια.

Ανασφάλειες

Τα παραπάνω προβλήματα συνδέονται, άλλωστε, με το αίσθημα ανασφάλειάς τους, το οποίο εκφράζεται μέσα και από τις ανησυχίες τους για θέματα υγείας, τα οποία είναι δυσκολότερα διαχειρίσιμα για εκείνους που είναι ανασφάλιστοι. Οι ανασφάλειες τους εντείνονται, κατά τις βραδινές ώρες, που είναι οι ώρες του ύπνου, οπότε και αυξάνονται οι κίνδυνοι και οι απειλές. Σε κάθε περίπτωση, ανασφάλεια για τους αστέγους φαίνεται να είναι η αβεβαιότητα της επόμενης ημέρας, λόγω της ανεργίας, της έλλειψης συντονισμένων και συστηματικών υποστηρικτικών δομών, οι οποίες θα καθιστούσαν δυνατή τη βελτίωση της κατάστασής τους. Κατά τρόπο αντίστοιχο με άλλες «ειδικές» ομάδες πληθυσμού, όπως οι μετανάστες⁴⁸ ή οι ουσιοεξαρτημένοι⁴⁹, οι άστεγοι δίνουν προτεραιότητα στα ιδιαίτερα προβλήματα που συνδέονται με την κατάστασή τους και την καθημερινότητά τους και ιεραρχούν δευτερευόντως την εγκληματική απειλή, την οποία προφανώς θεωρούν και ως «αυτονόητη» πτυχή του τρόπου ζωής τους.

Σε σχέση με τον βραδινό ύπνο, η ανασφάλειά τους εκδηλώνεται, κατά κύριο λόγο, στη βάση της απώλειας προσωπικών αντικειμένων, όπως τυχόν χρήματα ή κουβέρτες ή και σε κάποιες περιπτώσεις, αντικείμενα που έχουν συλλέξει για να πουλήσουν ως μεροκάματο. Η ανησυχία τους για το συγκεκριμένο λόγο, όπως μπορεί να διαπιστωθεί και μέσα από τις συνεντεύξεις, δεν είναι αβάσιμη εάν αναλογισθούμε τα περιστατικά πολλαπλών θυματοποιήσεων σε σχέση με το αδίκημα της κλοπής (5 άτομα από τα δέκα). Τρεις από τους δέκα άστεγους που

⁴⁷ Και αυτό το σχόλιο αφορά στο δείγμα των 19 αστέγων που παρατηρήσαμε και απλώς καταγράψαμε, χωρίς να διεξάγουμε συνεντεύξεις.

⁴⁸ Ζαραφωνίτου Χ. (2007), "Η (αν)ασφάλεια των μεταναστών: μια εγκληματολογική προσέγγιση", στο *Τιμητικός Τόμος για τον Ιω.Μανωλεδάκη*, Τ.ΙΙ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2007, σ.σ.1079-1105 και Προδημοσίευσή του στο *Ποινικός Λόγος*, 1/2006, σ.σ.267-286.

⁴⁹ Καραγιάννης Κ., Λοΐζου Χ., Σπυρέα Σ. (Μάρτιος 2010), «Ο φόβος του εγκλήματος σε ομάδες ουσιοεξαρτημένων», στο *Ποινική Δικαιοσύνη & Εγκληματολογία*, τ.1, σ.σ.48-54.

συμμετείχαν στη διαδικασία των συνεντεύξεων δήλωσαν πως έχουν λάβει μέτρα αυτοπροστασίας (μαχαίρι, λοστό, σκύλος)⁵⁰.

Ο φόβος στην περίπτωση που ένας άνθρωπος κοιμάται στο δρόμο εκτεθειμένος, είναι αναπόφευκτος. Από αναφορές τόσο αστέγων όσο και αστυνομικών⁵¹ (ως έμμεση πηγή), προτιμούν να κοιμούνται σε πολυσύχναστα σημεία, γιατί «ακούν φασαρία» από τον κόσμο, και αυτό ελαττώνει σε ένα βαθμό το αίσθημα της ανασφάλειάς τους.

Κοινωνικές Ανάγκες

Οι κοινωνικές ανάγκες των αστέγων, όπως προέκυψαν από την ανάλυση των συνεντεύξεων, θα μπορούσαν να συνοψιστούν σε τρεις κυρίαρχες έννοιες – καταγραφές: «Εργασία, Στέγη, Φαγητό». Σε σχέση με το ζήτημα της εργασίας, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αποτελεί αφενός το βασικότερο λόγο της τωρινής τους κατάστασης, και αφετέρου, έναν τρόπο διαφυγής από αυτή. Οι περισσότεροι αναφέρουν πως έχουν ζητήσει βοήθεια από το Δήμο, χωρίς πάντως να παραβλέπουν το γεγονός ότι είναι δύσκολο να βρεθεί για εκείνους θέση εργασίας όπως και για τους περισσότερους άνεργους πολίτες. Θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι το ζήτημα της ανεργίας είναι για εκείνους το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

Ένα άλλο σοβαρό ζήτημα, είναι για τους περισσότερους η γραφειοκρατία ως εμπόδιο στη διαχείριση βασικών καθημερινών αναγκών, όπως παραδείγματος χάρη στην εύρεση τροφής και η παροχή αδειών για πώληση αντικειμένων. Όσον αφορά στη σίτιση, προκειμένου να τη δικαιούνται σε κάποια εκκλησία, υποχρεούνται να προσκομίσουν ορισμένα δικαιολογητικά, όπως συμβαίνει και με τους απόρους, κάτι το οποίο επιβάλλει την παρουσία τους και αναμονή τους σε χώρους όπως η εφορία ή ο Ο.Α.Ε.Δ.⁵².

⁵⁰ Ωστόσο, είναι απαραίτητο να σημειωθεί πως, πολλές έμμεσες πηγές στο κομμάτι της πλατείας Δαβάκη, ανέφεραν ένα πρόσφατο περιστατικό μαχαιρώματος δύο ατόμων στην πλατεία. Κατά συνέπεια, και σύμφωνα πάντα με τους κατοίκους – εργαζόμενους στην περιοχή, οι άστεγοι φοβούνται να κοιμηθούν κοντά στο σημείο.

⁵¹ Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως επτά στους δέκα, με τους οποίους πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις ανέφεραν πως η αστυνομία για εκείνους δεν αποτελεί «εχθρό» αντιθέτως τους χαρακτήρισαν «καλούς» (δύο άτομα, ενώ για πέντε άτομα η αστυνομία αποτελεί «ασφάλεια» όπως οι ίδιοι τη χαρακτηρίζουν στην ερώτηση «Η αστυνομία τι είναι για εσάς;»). Ορισμένοι μάλιστα, αναφέρουν πως, όπως και οι περισσότεροι κάτοικοι των περιοχών που συχνάζουν, έτσι και οι αστυνομικοί γνωρίζουν ότι σε κάποια σημεία κοιμούνται και περνούν κατά διαστήματα να ρωτήσουν μήπως χρειάζονται κάτι.

⁵² Σύμφωνα με αναφορές αστέγων και έμμεσων πηγών, για να δικαιούται κάποιος σίτιση από την εκκλησία, υποχρεούται να προσκομίσει, ένα εκκαθαριστικό της εφορίας, ένα λογαριασμό της Δ.Ε.Η., κάρτα ανεργίας, ενώ για τους αστέγους τα δικαιολογητικά περιορίζονται έστω σε μία κάρτα ανεργίας.

Πρόκειται σαφώς για μία κατηγορία πληθυσμού που βιώνει έντονα τον κοινωνικό αποκλεισμό, και μέσα από τις συνομιλίες των ερευνητών τόσο μαζί τους όσο και με τον κοινωνικό τους περίγυρο, τίθεται ζήτημα «αξιοπρέπειας» σε κάποιους βασικούς τομείς. Σύμφωνα με τις απόψεις τους, πρόκειται για τους εξής:

- Το να τους ζητούν να πλυθούν και να περάσουν από υγειονομικές εξετάσεις προκειμένου να χρησιμοποιήσουν τους ξενώνες φιλοξενίας.
- Τους είναι πολύ δυσάρεστο να τους βλέπει ο κόσμος να κοιμούνται στο δρόμο.
- Απογοήτευση⁵³ από την εκκλησία λόγω των προαναφερόμενων περιορισμών.
- Η γραφειοκρατία του Δήμου⁵⁴ τους αποθαρρύνει απ' το να χρησιμοποιήσουν τις παροχές που τους προσφέρει.
- Το να «μην αποτελούν βάρος», αποτελεί όχι μόνο ζήτημα επιβίωσης, εφόσον θα έχουν μία δουλειά και στέγη, αλλά και υπερηφάνειας, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από αναφορές τους, καθώς προτιμούν οι οικογένειές τους (παιδιά αλλά και πρώην σύζυγοι), να μην γνωρίζουν την κατάστασή τους.

⁵³ Είναι απαραίτητο να σημειωθεί πως το αίσθημα της «απογοήτευσης» από την εκκλησία προκύπτει από τον τρόπο με τον οποίο αξιολογούν τις υπηρεσίες που προσφέρει, τόσο ορισμένοι από τους αστέγους (λίγες αναφορές καθώς πολλοί απευθύνονταν στα συσσίτια), αλλά κυρίως οι πολίτες, από τις συζητήσεις με τους ερευνητές κατά τις επιτόπιες παρατηρήσεις. Ιδίως το γεγονός ότι χρειάζονται γραφειοκρατικές διαδικασίες ώστε να δοθεί δικαίωμα σίτισης, αποτελεί βασικό παράγοντα απογοήτευσης.

⁵⁴ Π.χ. συγκεκριμένες ημερομηνίες υποβολής αιτήσεων για το Κοινωνικό Παντοπωλείο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων και δεδομένης της γενικότερης εικόνας, όπως προέκυψε από την παρατήρηση στην περιοχή της Καλλιθέας, μπορεί να διατυπωθεί το γενικό συμπέρασμα ότι ο συγκεκριμένος πληθυσμός-στόχος εντάσσεται στην κατηγορία «άστεγοι στο δρόμο». Πρόκειται, δηλαδή, για ανθρώπους που ζουν στο δρόμο, σε δημόσιους ή εξωτερικούς χώρους, χωρίς το κατάλυμά τους να μπορεί να θεωρηθεί τόπος κατοικίας, ή διαμένουν σε χώρους για επείγουσες καταστάσεις, όπως είναι η διανυκτέρευση σε ξενώνες ύπνου (στην περίπτωση μας συνοψίζεται σε χώρους που παραχωρήθηκαν για τους χειμερινούς μήνες) ή σε υποβαθμισμένα καταλύματα⁵⁵.

Επιπλέον, μπορούμε να κάνουμε λόγο και για το φαινόμενο των «νεοαστέγων», παρόλο που δεν συναντήσαμε άτομα που να εμπίπτουν στην ηλικιακή ομάδα 30-45, που θεωρείται ως η παραγωγική ηλικία. Όμως, η ανεργία και η οικονομική κρίση που έχει γίνει εμφανής στην Ελλάδα από το 2008, ήταν λόγοι που οδήγησαν αρκετούς στην τωρινή τους κατάσταση, σε συνδυασμό με την απουσία ενός υποστηρικτικού πλαισίου είτε για λόγους «υπερηφάνειας», είτε για πρακτικούς, οικονομικούς και οικογενειακούς λόγους.

Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ.), από το 2009 παρατηρείται σταδιακή αύξηση της ανεργίας στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, το ποσοστό ανεργίας τον Οκτώβριο του 2010 ανήλθε σε 13,5%, έναντι 9,8% τον Οκτώβριο 2009⁵⁶, ενώ τον Φεβρουάριο του 2012 ανήλθε σε 21,7%, έναντι 15,2% τον Φεβρουάριο του 2011⁵⁷. Παράλληλα, η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών με τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας (20%)⁵⁸. Όσον αφορά στα θέματα της στέγασης, υποστηρίζεται πως το 15% του πληθυσμού στην Ελλάδα αδυνατεί να διατηρήσει σπίτι με ικανοποιητική θέρμανση, ενώ το 24% αδυνατεί να αποπληρώσει δόσεις δανείων για αγορά κατοικίας ή να καταβάλει το ενοίκιο του⁵⁹.

Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί ότι το στερεότυπο των αστέγων ως παραβατικών ατόμων και ως χρηστών ουσιών και αλκοόλ δεν επιβεβαιώθηκε μέσα από τις συνεντεύξεις. Γενικότερα, όμως, μέσω της επιτόπιας παρατήρησης, επιβεβαιώθηκε η περιθωριοποίηση και ο κοινωνικός τους αποκλεισμός, ενώ παρατηρήθηκαν

⁵⁵ ETHOS – Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία, στο [http://www.klimaka.org.gr/newsite/downloads/EL_2009EthosLeaflet\[1\].pdf](http://www.klimaka.org.gr/newsite/downloads/EL_2009EthosLeaflet[1].pdf)

⁵⁶ http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/PressReleases/A0101_SJO02_DT_MM_10_2010_01_F_GR.pdf

⁵⁷ http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/PressReleases/A0101_SJO02_DT_MM_02_2012_01_F_GR.pdf

⁵⁸ Ναούμη Μ., Παπαπέτρου Γ., Σπυροπούλου Ν., Φρονίμου Ε., Χρυσάκης Μ., (2010), *Το κοινωνικό πορτρέτο της Ελλάδας 2010*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, σελ. 18.

⁵⁹ Ο. π.

μορφές παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, όπως η χρήση αλκοόλ⁶⁰ και η «αντικοινωνικότητα». Παράλληλα, παρατηρήθηκε ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερες σχέσεις μεταξύ αστέγων, καθώς οι περισσότεροι δήλωσαν πως αν και γνωρίζουν και άλλους, δεν ασχολούνται με το τι κάνουν και που διαβιούν, ενώ οι αντιδράσεις τους για την αστυνομία ήταν από μετριοπαθείς έως θετικές.

Όσον αφορά στον τρόπο που αξιολογούν τις προσφερόμενες υπηρεσίες του Δήμου, εστιάζουν κυρίως σε ατομικό επίπεδο και αναλόγως των προσωπικών τους αναγκών, ασχέτως του γενικότερου αιτήματος-προβληματισμού τους στο θέμα της ανάγκης για εργασία. Ωστόσο, τα αιτήματά τους προς τις κοινωνικές υπηρεσίες, δεν διαφέρουν ουσιαστικά λόγω του ότι βιώνουν την ίδια κατάσταση. Τα αιτήματά τους επικεντρώνονται στη σίτιση, στην άδεια για πώληση αντικειμένων καθώς και στον ασφαλή ύπνο. Όταν δεν είναι εφικτό για οποιοδήποτε λόγο να ικανοποιηθούν, νιώθουν πολύ πιο έντονη την περιθωριοποίηση και την αδιαφορία της πολιτείας.

Όσον αφορά στην εκκλησία και στα συσσίτια, φαίνεται ότι αναπληρώνουν ένα σχετικό 'κενό' της πολιτείας, παρέχοντας στήριξη στους αστέγους και δίνοντάς τους φαγητό, παρά τις προαναφερθείσες ενστάσεις τους για την απαιτούμενη γραφειοκρατία, ενώ υπήρξαν και αναφορές ορισμένων σε κάποιας μορφής «εκμετάλλευση», την οποία εντόπισαν ερμηνεύοντας μια τάση «διαφήμισης» του «κοινωνικού έργου» της εκκλησίας.

Στην χώρα μας, δεν υπάρχει επίσημος προσδιορισμός της ομάδας των αστέγων, γεγονός που έχει ως συνέπεια την έλλειψη δημόσιων πολιτικών πρόληψης και της αποτελεσματικής αντιμετώπισης των αναγκών αυτής της ευάλωτης ομάδας πληθυσμού. Την έλλειψη αυτή προσπαθούν να καλύψουν αρκετοί φορείς, υλοποιώντας διάφορα προγράμματα στήριξης των αστέγων κυρίως σε τοπικό επίπεδο. Στον Δήμο Αθηναίων λειτουργεί από το 1998 το Κέντρο Υποδοχής Αστέγων παρέχοντας 3 ξενώνες βραχυπρόθεσμης φιλοξενίας, κέντρο σίτισης και αναπτύσσει δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα όπως το κοινωνικό παντοπωλείο, το κοινωνικό φαρμακείο και την Αθηναϊκή αγορά. Επικουρικά στο έργο αυτό λειτουργούν και οι διάφορες ΜΚΟ Κλίμακα, Praksis, ΑΡΣΙΣ, που στο πλαίσιο λειτουργίας τους αναπτύσσονται δράσεις κατά του κοινωνικού αποκλεισμού και ενδυνάμωσης και επανένταξης οικονομικά και κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων, παρέχοντας και κάποιες υπηρεσίες προσωρινής στέγασης και διατροφής. Παράλληλα, η «Αλληλεγγύη» της Εκκλησίας της Ελλάδος υλοποιεί προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης και λειτουργεί τον Ξενώνα «Ανακούφιση» για τους αστέγους, ενώ τα κέντρα ενοριακής αγάπης παρέχουν καθημερινά σίτιση. Επιπλέον, υπάρχει η κινητή μονάδα διανομής φαγητού σε αστέγους, η «Κιβωτός Αγάπης», το πρόγραμμα «ΤΑΒΙΘΑ» για διανομή ειδών υγιεινής κ.λπ.

⁶⁰ Η χρήση αλκοόλ ισχύει για τους (19) αστέγους που μόνο κατεγράφησαν.

Τέλος, ο τομέας Κοινωνικής Πρόνοιας του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης παρέχει φιλοξενία προσωρινής διάρκειας, έως 6 μηνών, στον Κοινωνικό Ξενώνα σε αστέγους. Το πρόγραμμα στοχεύει, επίσης, στην παροχή υπηρεσιών σίτισης, ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, νοσηλευτικής φροντίδας, βοήθειας των αστέγων, με προοπτική την κοινωνική και επαγγελματική τους αποκατάσταση, ώστε να αποφευχθεί η μονιμότητα της παραμονής και η ασυλοποίησή τους.

Παρ' όλες τις προσπάθειες των φορέων, το κράτος αδυνατεί να εξασφαλίσει το δικαίωμα στην κατοικία σε άτομα που είναι ήδη άστεγα, είτε να λειτουργήσει προληπτικά για τον περιορισμό του φαινομένου. Η αρμόδια Διεύθυνση Οικιστικής Πολιτικής και Κατοικίας του ΥΠΕΚΑ εφαρμόζει προγράμματα στεγαστικής αποκατάστασης μόνο για επείγουσες περιπτώσεις φυσικών καταστροφών. Επιπρόσθετα, η παροχή επιδομάτων, υπηρεσιών στήριξης ή άλλων διευκολύνσεων για τους αστέγους είναι ιδιαίτερα περιορισμένες και μόνο κάποιες συγκεκριμένες ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (ΑΜΕΑ, άποροι, μονογονεϊκές οικογένειες κ.λπ.) δικαιούνται κάποιες κοινωνικές παροχές⁶¹. Συνεπώς, η μη διάθεση οικονομικών πόρων θέτει υπό αμφισβήτηση την εφαρμογή του συνταγματικά κατοχυρωμένου κοινωνικού δικαιώματος στην κατοικία.

Η εμπειρία μας από τη συγκεκριμένη έρευνα, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το πρόβλημα της έλλειψης στέγης χρειάζεται άμεσους και στοχευμένους χειρισμούς, καθώς το πρόβλημα δείχνει να οξύνεται λαμβάνοντας αρκετά μεγάλες διαστάσεις όχι μόνο στην πρωτεύουσα, αλλά και σε όλη τη χώρα.

Σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα, *«η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που τη στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του Κράτους»*⁶².

⁶¹ Παπαλιού Ο. (2010), ό. π., σελ. 218 – 219.

⁶² Σύνταγμα 1975, Αρ.21, Παρ.4.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alamanou A., Stamatogiannopoulou E., Theodorikakou O., Katsadoros K., (2011), *The configuration of homelessness in Greece during the financial crisis*, KLIMAKA NGO – Greece.
- Bosch M. J. (2010), ‘Homelessness among Migrants in Spain’, *European Journal of Homelessness*, vol. 4, pp. 139-154.
- Breakey W. R. & Fischer P. J. (1990), “Homelessness: The Extent of the Problem”, *Journal of Social Issues*, vol. 46 (4), pp. 31 – 47.
- Dearbhal M. (June 2006), *Exploring the Complex Relationship between Housing and Health through Consideration of the Health Needs of People who are Homeless*, Prepared for the 2006 ENHR Conference Workshop 5 “The Residential Context of Health”, Brussels.
- European Observatory of Homelessness, *Social Housing Allocation and Homelessness*, Brussels-December 2011.
- Ζαραφωνίτου Χ. (2007), «Η (αν)ασφάλεια των μεταναστών: μια εγκληματολογική προσέγγιση», στο *Τιμητικός Τόμος για τον Ιω.Μανωλεδάκη*, Τ.ΙΙ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ.σ.1079-1105 και Προδημοσίευσή του στο *Ποινικός Λόγος*, 1/2006, σ.σ.267-286.
- Ζαραφωνίτου Χ. (2002). *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Εκδ. Α.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, ελληνικά/αγγλικά.
- Καραγιάννης Κ., Λοΐζου Χ., Σπυρέα Σ., (Μάρτιος 2010), «Ο φόβος του εγκλήματος σε ομάδες ουσιοεξαρτημένων», στο *Ποινική Δικαιοσύνη & Εγκληματολογία*, τ.1, , σ.σ.48-54.
- Fitzgerald S., Shelley M., Dail P., (2001), “Research on Homelessness: Sources and Implications of Uncertainty”, *American Behavioral Scientist*, vol. 45 (121), pp. 143-144.
- Gelberg L., Leake B., Lu M., Anderson R., Nyamathi A. M., Morgenstern H., et al. (2002). “Chronically homeless women’s perceived deterrents to contraception”, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, vol. 34,pp. 278–285.
- Grunberg J. (1998), “Homelessness as a Lifestyle”, *Journal of Social Distress and Homelessness*, vol. 7 (4), pp. 241 – 261.
- Hartman C. (1986), “The housing part of the homelessness problem”. In Bassuk E. L. (Ed.), *The mental health needs of homeless persons*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Κυριαζή Ν. (2006), *Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Meanwell E. (2012), "Experiencing Homelessness: A Review of Recent Literature", *Sociology Compass* vol. 6 (1), pp. 72 – 85.

Ναούμη Μ., Παπαπέτρου Γ., Σπυροπούλου Ν., Φρονίμου Ε., Χρυσάκης Μ., (2010), *Το κοινωνικό πορτρέτο της Ελλάδας 2010*, Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Nickasch B. & Marnocha S. K. (2008), "Healthcare Experiences of the homeless", *American Academy of Nurse Practitioners*, pp. 39 – 46.

Παπαλιού Ο. (2010), «Το ζήτημα των αστέγων: μια πρώτη προσέγγιση», στο Ναούμη Μ., Παπαπέτρου Γ., Σπυροπούλου Ν., Φρονίμου Ε., Χρυσάκης Μ., (2010), *Το κοινωνικό πορτρέτο της Ελλάδας 2010*, Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Παπαστάμος Σ. (Επιστ. Υπευθ.), Αντωνίου Σ., Κατερέλος Ι.Δ., Μαντόγλου Α., Προδρομίτης Γ., Ρήγα Α.Β., Σακαλάκη Μ. (Συνεργ.), (2001), *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, Τόμος Α', Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παρασκευόπουλος Ι. Ν. (1993), *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*, τμ. 2, Αθήνα.
Patton M. Q. στο Phillips B. (1976), *Social Research: Strategy and Tactics*, New York: Collier Mamillan.

Pleace N., Teller N., Quilgars D., (2011), *Social Housing, Allocation and Homelessness*, EOH Comparative Studies on Homelessness, European Observatory of Homelessness, Brussels.

Sapounakis A., (2005), *National Review of Statistics on access to housing and homelessness*, Federation Europeene d'associations Nationales travaillent avec les sans-abri, European Observatory of Homelessness.

Whitbeck L, Chen X. and Johnson K. (2005), "Food insecurity among homeless and runaway adolescents", *Public Health Nutrition*, vol. 9(1), pp. 47–52.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/PressReleases/A0101_SJO02_DT_MM_10_2010_01_F_GR.pdf

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/PressReleases/A0101_SJO02_DT_MM_02_2012_01_F_GR.pdf

ETHOS – Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία [http://www.klimaka.org.gr/newsite/downloads/EL_2009EthosLeaflet\[1\].pdf](http://www.klimaka.org.gr/newsite/downloads/EL_2009EthosLeaflet[1].pdf)

FEANTSA – European Federation of National Organizations Working with the Homeless
<http://www.feantsa.org/code/en/hp.asp>

ΜΚΟ «Κλίμακα» <http://www.klimaka.org.gr/newsite/KoinApok/Astegoi/Astegoi1.htm>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ETHOS – Ευρωπαϊκή Τυπολογία για την έλλειψη στεγής και τον αποκλεισμό από την κατοικία

Η έλλειψη στεγής είναι ένα από τα κύρια προβλήματα που συμπεριλαμβάνει η Στρατηγική για την Κοινωνική Προστασία και Ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρόληψη της έλλειψης στεγής και η επαναστέγαση των αστεγών απαιτεί την κατανόηση των διαδικασιών που οδηγούν σε αυτήν και άρα μια ευρεία αντίληψη για το τι σημαίνει έλλειψη στεγής.

Η FEANTSA (Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των οργανώσεων που εργάζονται με τους αστεγούς) έχει αναπτύξει μια τυπολογία για την έλλειψη στεγής και τον αποκλεισμό από την κατοικία, που ονομάζεται ETHOS.

Η τυπολογία αυτή ξεκινάει από την κατανόηση του ότι υπάρχουν τρεις παράμετροι που συνιστούν την έννοια του "σπιτιού", η έλλειψη των οποίων περιγράφει την έλλειψη στεγής:

- Το να έχει κάποιος σπίτι σημαίνει ότι έχει ένα κατάλληλο οίκισμα (ή χώρο), στο οποίο το άτομο και η οικογένειά του έχουν την αποκλειστική κυριότητα (φυσική διάσταση)

- Το να είναι κανείς σε θέση να διαθέτει προσωπικό χώρο και να απολαμβάνει τις κοινωνικές του σχέσεις (κοινωνική διάσταση) και
- Το να έχει κανείς έναν νόμιμο τίτλο για την ιδιοκτησία ενός χώρου (νομική διάσταση).

Αυτή η ανάλυση οδηγεί στις 4 κύριες διαφοροποιήσεις: Άστεγοι στον δρόμο, Έλλειψη κατοικίας, Εποχική στέγη και Ανεπαρκής ή Ακατάλληλη στέγη, οι οποίες όλες υποδηλώνουν την έλλειψη σπιτιού.

Κατά συνέπεια η τυπολογία ETHOS κατατάσσει τους ανθρώπους που είναι άστεγοι σύμφωνα με τις συνθήκες διαβίωσης και στέγασης: Οι 4 αυτές βασικές εννοιολογικές κατηγορίες χωρίζονται σε 13 υποκατηγορίες σύμφωνα με επιμέρους λειτουργικούς ορισμούς, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την καταγραφή και την χαρτογράφηση του προβλήματος, την εξέλιξή και παρακολούθηση του φαινομένου και την αξιολόγησή του.

	Λειτουργικός Ορισμός	Συνθήκες Διαβίωσης	Γενικοί Προσδιορισμοί Όρων Κατοικίας		
Εννοιολογική Κατηγορία	ΑΣΤΕΓΟΙ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	1 Άνθρωποι που ζουν στο δρόμο	1.1 Διαμονή σε δημόσιους χώρους ή εξωτερικούς χώρους	Διαμονή στο δρόμο ή σε δημόσιους χώρους, χωρίς το κατάλυμα να μπορεί να θεωρηθεί τόπος κατοικίας	
		2 Διαμονή σε χώρους για επείγουσες περιπτώσεις	2.1 Διανυκτέρευση σε ξενώνες όπνου	Άνθρωποι χωρίς σταθερό τόπο διαμονής, που χρησιμοποιούν για διανυκτέρευση υποβαθμισμένα καταλύματα.	
	ΣΤΕΡΟΥΜΕΝΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	3 Διαμονή σε ξενώνες για αστεγούς	3.1 Διαμονή σε ξενώνα για άστεγους 3.2 Προσωρινή παραμονή σε ξενώνα για άστεγους 3.3 Υποστηριζόμενη διαμονή σε μεταβατικό στάδιο	Ο χρόνος παραμονής ορίζεται να είναι σύντομος*	
		4 Φιλοξενία σε ξενώνες γυναικών	4.1 Διαμονή σε ξενώνες για γυναίκες	Σύντομη* φιλοξενία γυναικών, που έχουν βιώσει ενδο-οικογενειακή βία.	
		5 Διαμονή σε κέντρα για μετανάστες πρόσφυγες	5.1 Προσωρινή φιλοξενία σε κέντρα υποδοχής για αιτούντες άσυλο 5.2 Προσωρινή φιλοξενία για μετανάστες	Βραχυχρόνια φιλοξενία σε χώρους υποδοχής λόγω νομικής εκκρεμότητας.	
		6 Πρόσωπα που φεύγουν από ιδρύματα	6.1 Εξπτήριο από σωφρονιστικά καταστήματα – Αποφυλακίζομενοι 6.2 Εξπτήριο από Ψυχιατρεία και άλλα Νοσοκομεία 6.3 Λήξη φιλοξενίας σε Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας /στέγες ανηλίκων	Δεν υπάρχει άλλη κατοικία πριν την αποφυλάκιση Παράταση της νοσηλείας λόγω της έλλειψης στέγης Δεν πιστοποιείται η ύπαρξη κατοικίας (με την συμπλήρωση των 18 χρόνων)	
		7 Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη	7.1 Στεγαστική φροντίδα για ηλικιωμένους αστεγούς 7.2 Υποστηριζόμενη διαμονή για πρώην αστεγούς	Διαμονή μακράς διάρκειας* και παροχή φροντίδας για πρώην αστεγούς	
		ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΕ ΕΠΙΣΦΑΛΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ	8 Άνθρωποι που ζουν σε επισφαλή κατοικία	8.1 Προσωρινή φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους (από ανάγκη) 8.2 Διαμονή σε καθεστώς παράνομης ή παράτυπης υπενοικίασης 8.3 Παράνομη καταπάτηση γης (για στεγαστικό σκοπό)	Προσωρινή διαμονή σε συμβατική κατοικία αλλά όχι σε κανονική και μόνιμη λόγω έλλειψης στέγης Διαμονή χωρίς νόμιμη ενοικίαση –παράνομη κατάληψη Καταπάτηση γης χωρίς νόμιμο δικαιώματα
			9 Άνθρωποι που ζουν υπό την απειλή εξώσης	9.1 Αναγκαστική εξώση με δικαστική εντολή από ενοικιαζόμενη κατοικία 9.2 Εντολή κατάσχεσης ιδιόκτητης κατοικίας	Όπου εντολές για εξώση είναι σε ισχύ Όπου υπάρχει δικαστική εντολή για κατάσχεση
	10 Πρόσωπα που ζουν υπό την απειλή βίας		10.1 Διαμονή στην οικογενειακή εστία με καταγεγραμμένα από την αστυνομία περιστατικά βίας	Όταν η αστυνομία λαμβάνει μέτρα για να εξασφαλίσει ασφαλή διαμονή σε θύματα ενδοοικογενειακής βίας	
	ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΔΙΑΒΟΥΝ ΣΕ ΑΝΕΠΑΡΚΗ – ΑΚΑΤΑΛΛΗΛΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	11 Άνθρωποι που ζουν σε προσωρινά ή πρόχειρα καταλύματα	11.1 Τροχόσπιτα – Αυτοκίνητα 11.2 Μη συμβατικές κατασκευές 11.3 Προσωρινές κατασκευές	Δεν προορίζονται για μόνιμη διαμονή Αυτοσχέδιες κατασκευές, παραλήψιμα ή παράγκες Ημι-μόνιμες κατασκευές, λυόμενα ή containers	
		12 Άνθρωποι που ζουν σε ακατάλληλα καταλύματα	12.1 Κατελκνυμένα κτίρια ακατάλληλα για κατοίκηση	Χώροι που θεωρούνται ακατάλληλοι για κατοίκηση σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία	
		13 Διαμονή υπερβολικά μεγάλου αριθμού ανθρώπων στον ίδιο χώρο	13.1 Υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπτού ορίου συνωστισμού σε κατοικία	Υπέρβαση του ανώτατου επιτρεπτού εθνικού ορίου ανθρώπων ανά χρησιμοποιούμενο δωμάτιο ή επιφάνεια κατοικίας ανά άτομο.	
	Σημείωση: Ως διαμονή σύντομης διάρκειας ορίζεται χρόνος λιγότερος του έτους Ως διαμονή μακράς διάρκειας ορίζεται χρόνος πέραν του έτους Αυτός ο ορισμός είναι συμβατός με τους ορισμούς των απογραφών, όπως συνιστούνται στην Έκθεση του 2006 της UNICE / EUROSTAT				

Σημείωση: Ως διαμονή σύντομης διάρκειας ορίζεται χρόνος λιγότερος του έτους

Ως διαμονή μακράς διάρκειας ορίζεται χρόνος πέραν του έτους

Αυτός ο ορισμός είναι συμβατός με τους ορισμούς των απογραφών, όπως συνιστώνται στην Έκθεση του 2006 της UNECE / EUROSTAT

FEANTSA

FEANTSA is supported financially by the European Commission. The views expressed herein are those of the author(s) and the Commission is not responsible for any use that may be made of the information contained herein.

European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL

Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri AISBL

EL

194, Chaussée de Louvain ■ 1210 Brussels ■ Belgium ■ Tel.: +32 2 538 66 69 ■ Fax: +32 2 539 41 74 ■ ethos@feantsa.org ■ www.feantsa.org